

УДК 94:323.1-057.87] (477.83-25) “194”

ІДЕЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА ГАЛИЧИНИ НА ПОЧАТКУ ХХ століття

Володимир КАЧМАР

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра новітньої історії України імені Михайла Грушевського,
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна

У статті досліджено процес розвитку національної державницької ідеї у середовищі українського студентства в Галичині на зламі двох історичних епох. Змаг галицьких студентів за втілення національних ідеалів подано крізь призму виступів молоді за створення українського університету у Львові. У розвідці проаналізовано шляхи популяризації державницької ідеї у студентському середовищі, методи і форми боротьби українських студентів за національну вищу школу на початку ХХ ст. Відзначено, що змагання за український університет були в уявленні українського студентства важливим етапом на шляху до здобуття незалежності та соборності України. Особливу увагу приділено дослідженню масових акцій українського студентства (маніфестацій, вічових заходів) у Львівському університеті і студентській “сецесії” як проявам опору національно свідомої молоді освітній політиці польської університетської і міської адміністрацій. На основі аналізу публікацій у часописі “Молода Україна” вивчено головні ідеї, які нуртували у середовищі українського студентства, шляхи популяризації національно-державницьких поглядів серед студентів, а також перебіг протестних виступів. Автор оприлюднив нові документи, які засвідчують прагнення української студентської молоді до боротьби за створення національного університету, а також свідчать, що студентство розглядало її, як один із етапів досягнення незалежності України.

Ключові слова: Львівський університет, українські студенти, студентські віча, “сецесія”, “Молода Україна”, Українська держава.

Український студентський рух у Галичині початку ХХ століття був чи не основним чинником трансформаційних процесів у тогочасній українській спільноті краю. Студенти Львівського університету впродовж багатьох років відігравали особливу роль у боротьбі за національне відродження, становлення української державності. Вочевидь можна констатувати, що завдяки зусиллям кількох поколінь студентів, випускників, викладачів, науковців і працівників Університету теперішня Україна повстає як модерна європейська нація.

У різні періоди історії Університету українські студенти багаторазово виявляли зразок громадянських чеснот. Від перших студентських віч на зламі ХІХ–ХХ ст. до революцій та “майданів” ХХІ ст. молоді романтики-патріоти демонстрували неповторну силу духа, ставали символом жертвності в боротьбі за національну ідею і незалежну Українську державу, завжди, у перших рядах, відстоювали свої переконання та право вибору. Надзвичайно влучно на початку ХХ ст., окреслив місію студентства ідейний натхненник української молоді, відомий історик, професор Львівського університету Михайло Грушевський: “Молодь не повинна укладатися в готові вже вироблені шаблони, іти пробитими слідами,

сліпо повторювати те, що вже було сказано і показано. Вона повинна шукати, на пробнім камені своїх інтелектуальних і моральних вимог втілювати сучасні погляди та принципи, цінності сучасного життя”¹.

Питання про заснування українського університету у Львові було однією з трьох ключових проблем українсько-польських відносин у Галичині в останні десятиліття існування Австро-Угорської імперії. Поруч із досягненням повноправного представництва у краєвих органах влади і поділом краєвої Шкільної ради здобуття національного університету вважалося українськими суспільно-політичними силами необхідною передумовою поділу Галичини за етнічним принципом на Східну (українську) та Західну (польську). Українська етнічна автономія мала стати прототипом майбутньої незалежної держави, “П’ємонтом” для всіх українських земель.

Виникнення організованого громадського та суспільно-політичного руху за реалізацію університетського домагання наприкінці XIX ст. було тісно пов’язане зі вступом українського народу в завершальну фазу націотворчого процесу, свідченням чого було утворення партійної системи модерного зразка та кристалізація концепції державної самостійності як ідеалу політичного розвитку українства. В умовах виразного поширення національної свідомості серед народних мас український університет був нагальною потребою подальшого розвитку українського етнічного організму. Це було актуальним особливо тоді, коли подраженні розвитком українського руху польські націоналістичні та консервативні сили, за словами М. Грушевського, розгорнули кампанію за цілковите ополячення утравістичного (двомовного) Львівського університету².

На початку XX ст. змагання за національну вищу школу в Австро-Угорщині стають одним з важливих аспектів у легітимізації української національної ідеї. Реальне значення боротьби за український національний університет полягало в тому, що вона була однією з форм змагань за українську державність. Особливу роль в цьому контексті відігравав постулат про необхідність заснування цього університету саме у Львові, як історичному центрі західноукраїнських земель.

Загальнонаціональне значення створення українського університету у Львові чітко усвідомили в 90-х роках XIX ст. такі визначні особистості наукового та громадсько-політичного життя Галичини, як М. Грушевський³, Станіслав Дністрянський⁴,

¹ Михайло Грушевський, “Перед осінніми зборами академічної молоді,” *Шляхи*, 1913, ч. 8–9.

² Михайло Грушевський, “Утравізація чи розділ університету?,” *Діло*, 1907, ч. 48.

³ Михаил Грушевский, Из польско-украинских отношений Галиции (Санкт-Петербург, 1907); Михайло Грушевський, Листи з над Полтви. Лист третій (в справі українсько-руського університету у Львові),” *Літературно-науковий вісник* 8 (1899): 84–116; Михайло Грушевський, “Невідклична справа,” *За український університет у Львові (Збірка статей в університетській справі)* (Львів: Накладом Українського Студентського Союзу, 1910), 5–11. Михайло Грушевський, “Під нинішню хвилю,” *Михайло Грушевський, Наша політика* (Львів, 1911), 5–15; Михайло Грушевський, *Справа українських кафедр і наші наукові потреби* (Київ, 1907); Михайло Грушевський, “Утравізація чи розділ університету?,” *Діло*, 1907, ч. 48; Михайло Грушевський та Кость Левицький, “В університетській справі,” *Діло*, 1910, ч. 120; Михайло Грушевський,

Олександр Колесса, Данило Танячкевич⁵. Своїм “словом” вони “розбудили”, ідейно озброїли українське студентство, яке в 1899 р. ступило на шлях тривалої боротьби за реалізацію університетського питання. Вони вперше в українській суспільно-політичній думці через призму історичного, юридичного, національно-культурного та політичного аспектів обґрунтували ключові доміанти боротьби в цьому питанні.

Міцною підставою для вимоги рівноправності українського народу в царині вищої освіти стали історичні традиції й реальні права української мови у тогочасному Львівському університеті, утраквістичний (двомовний польсько-український) характер якого було гарантовано й неодноразово підтверджено австрійським урядом. Проте фактична перевага польських професорів у Львівському університеті символізувала нерівноправність українського народу в Галичині на вищу освіту. Збільшення числа українських навчальних наукових установ у цьому закладі штучно обмежувалося його польськими властями. Цей ненормальний стан вступив у очевидну суперечність з дійсною потребою українського народу в вищій освіті.

Зростаюча рік від року національна свідомість українського студентства перетворила його на передовий загін у боротьбі за вищу освіту рідною мовою. Відтак саме Львівському університетові випало стати головною ареною змагань за український університет. Попри те, що рух українських студентів та викладачів, які їх підтримували, відбувався під гаслом цілковитого зрівняння прав української мови з польською й створення рівного польським числа українських паралельних кафедр, в перспективі він спрямовувався на заснування самостійного національного університету у Львові, а це розглядалося українцями як важлива необхідність на шляху до здобуття незалежності.

Питання українського університету певний час не виходило за рамки дискусій у відносно вузьких колах інтелігенції та петицій до уряду. У 1898 р. університетські вимоги українців були вперше представлені австрійському урядові в спеціальних меморандумах НТШ, “Просвіти”, Народної Ради, а також в інтерпеляції посла Д. Танячкевича⁶. Однак, усі ці заходи не мали реального політично значення,

“Добиваймося свого університету!”, *Діло*, 1897, ч. 146; Михайло Грушевський, *Українсько-руські наукові курси вакаційні, 1904 р. Ураджені у Львові товариством прихильників української літератури, науки і штуки* (Львів: Накл. Тов-ва прихильників української літератури і штуки, 1904).

⁴ Станіслав Дністрянський, “В університетській справі,” *Діло*, 1928, ч. 84; Станіслав Дністрянський, “З нагоди другого всеукраїнського студентського з’їзду,” *Шляхи*, 1913, ч. 7; Станіслав Дністрянський, “О український університет,” *Діло*, 1907, ч. 147; Станіслав Дністрянський, “Права рускої мови у Львівскім університеті,” *Часопись Правнича і Економічна* 2 (1901): 1–32; Станіслав Дністрянський, “Самостійний український університет у Львові,” *Діло*, 1907, ч. 67.

⁵ “О руський університет у Львові (Інтерпеляція посла о. Данила Танячкевича до міністра просвіти внесена на засіданню палати послів дня 20 с.н.),” *Діло*, 1898, ч. 278.

⁶ Там само.

переслідували швидше інформаційні цілі⁷. По-справжньому загальнонаціонального резонансу питання національного університету здобуло лише з активізацією українського студентського руху.

Віча українських студентів, що відбувалися наприкінці XIX – на початку XX ст. були дієвими чинниками, що спричинилися до мобілізації українського студентського руху в ході довготривалої, послідовної, а іноді і жертвовної боротьби за український університет у Львові. Восени 1880 р. у Коломиї відбулися перші загальні збори українських студентів. Головною вимогою студентів, яку останні задекларували в петиції до Сенату Львівського університету було заснування кафедри української історії. Петицію підписали 76 студентів і 20 листопада її офіційно було подано в Університет. Сенат відхилив вимоги студентів. Про це 25 жовтня 1881 р. було повідомлено представників студентства офіційним листом за підписом ректора⁸.

Наступні віча українських студентів відбулися в Коломиї 29 жовтня 1882 р. та 7 серпня 1884 р. Їх організувало студентське товариство “Академічне братство”. На них студентство задекларувало вимогу запровадження на всіх факультетах Львівського університету паралельних польських і українських навчальних курсів і надання українській мові прав урядової в університетському діловодстві. У цих акціях взяли участь майбутні лідери народовського руху – Кость Левицький, Лонгин Озаркевич та інші.

Для українського національного руху в Галичині чверть століття перед початком Першої світової війни були періодом неухильного просування на всіх ділянках суспільно-політичного життя. Один із тогочасних польських публіцистів влучно охарактеризував такий розвиток подій як “українське завоювання”. Його зміст полягав не лише у відвоюванні в польського політичного руху позиції лідера в Галичині, але і в проникненні в широкі маси українців модерної національної свідомості. Українська політична активність крок за кроком охоплювала всі найважливіші сфери життя Галичини – економіку, законодавство, адміністрацію, культуру і освіту, долаючи при цьому впертий опір панівних польських чинників. Чи не найзапекліше українсько-польське суперництво розгорнулося в царині освіти, адже набуття знань рідною мовою ставало необхідною передумовою подальшого розвитку українського національного організму на шляху до незалежної держави.

Досягнення українським народом на зламі століть відповідного високого рівня національного розвитку було найважливішою підставою для отримання власної вищої школи в Галичині, відтак університет ставав невідкладною потребою подальшого культурного і політичного прогресу. Влучно обґрунтував вимогу українцями національного університету з національно-культурної точки зору професор М. Грушевський. Він наголошував, що головною ознакою повноти національного

⁷ Василь Мудрий, “Львів осередком боротьби за український університет,” *Наш Львів. Ювілейний збірник* (Нью-Йорк: Червона Калина, 1953), с. 118.

⁸ Костянтин Курилишин, *Часопис “Діло” (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали до бібліографістики* (Дрогобич: Коло, 2015), т. 1, 40, 72.

життя є наука власною мовою: “Доки якийсь язик не доступив до вищої школи, доки він не служить органом викладів університетських чи інших вищих шкіл, доки він не став знаряддям наукової роботи в викладі та в книжці, доти суспільність, народність, що говорить тим язиком, буде чути себе на становищу “нижчої”, культурно-неповноправної народности”⁹. На думку вченого, успіхи української науки, пов’язані з діяльністю НТШ, із розширенням українських кадрів як у Львівському університеті, так і на вищих школах Австро-Угорщини та Росії. Значне збільшення чисельності студентів українців в Львівському університеті створювали об’єктивну можливість для організації окремого українського університету вже на протязі трьох років¹⁰. Тому, заснування університету, що став би, за словами В. Мудрого, “коронаю незалежної української школи”, розцінювалося в українській суспільно-політичній думці, як переломний момент у національно-культурному житті українців. Такий університет став би “творцем культурних вартостей”, “сумлінням народу” й “єдиним чинником, який може надати напрям і розвернути нові шляхи для всякого виховання цілого народу”¹¹. “На таких добрих університетах виховані будуть урядники, ксьондзи, професори такі, що і мають щось в голові, і пошанують бідного чоловіка, і щирі дадуть йому пораду і по щирості зроблять йому право в кожній потребі”, – підкреслював значення національного університету для українського народу один з дописувачів органу УНДП “Свобода”¹².

Виховання в українському університеті національно свідомої інтелігенції розглядалася як необхідна передумова до наступної націоналізації судівництва, адміністрації Галичини, “створення сучасної національної бюрократії”, а отже, як крок до реалізації української автономічної концепції, а в подальшому і до державної самостійності українського народу. “Тоді і язик урядовий буде сам собою наш і економічне двигнення піде легше, і москвофільство стане як віск від вогню. Університет буде вкінці і центром політичної боротьби за незалежність нації. З університету роздасться велике слово народу”, – підкреслював в 1902 р. один з учасників руху за український університет¹³.

На думку одного з представників радикального крила УНДП Михайла Лозинського, упорядкування нижчої та середньої освіти й створення української вищої школи у Галичині буде рівнозначним зруйнуванню системи політичного і соціального поневолення українського народу в Галичині¹⁴. З позицією УНДП солідаризувалися й інші українські політичні партії. Так, наприклад, у програмних документах РУРП

⁹ Грушевський, *Справа українських кафедр і наші наукові потреби*, 20.

¹⁰ Observator [Михайло Грушевський], *Справа українського-руського університету у Львові* (Львів: З друкарні НТШ, 1899), 21–25.

¹¹ Василь Мудрий, *Боротьба за огнище української культури в західних землях України* (Львів: Накладом укр. краєвої студент. ради, 1923), 11.

¹² “Боротьба о руський університет,” *Свобода*, 1907, ч. 49.

¹³ Андрій Камінський, *Університет через підписку* (Чернівці, 1902), 16.

¹⁴ Михайло Лозинський, “Руські студенти,” *Громадський голос*, 1902, ч. 5; Михайло Лозинський, “Лист із Відня (з парламенту. – Руські студенти),” *Громадський голос*, 1902, ч. 8, 9.

домагання української викладової мови в усіх школах від найнижчої до найвищої розглядалося як один з кроків у перетворенні української мови в урядову в Східній Галичині, а отже, й необхідною умовою здобуття останньою національної автономії¹⁵.

Організація студентства належала створеному 26 січня 1896 р. студентському товариству “Академічна громада”, яке у 1900 р. об’єднало в своїх лавах 66% студентів-українців світських факультетів Львівського університету. З діяльністю цього товариства був найтіснішим чином пов’язаний початок організованої боротьби українського студентства Львівського університету за національну вищу освіту, за незалежну Україну. “Нашим обов’язком, – відзначали організатори Другого віча українських студентів у Львові, – є односердно та одностайно, друг при друзі, грімко та твердо проголосити світові, що найвисшою ціллю, найвисшою ідеєю національно-політичних змагань усеї молодіжи є незалежна Україна”¹⁶.

Політичним рупором, в якому висвітлювались погляди студентів на цілі й тактику університетської боротьби, став орган “Молода Україна”. На його сторінках вимога національної вищої школи вперше була пов’язана лідерами студентського руху (Олександр Грабовський, Володимир Старосольський, Євген Косевич, Лонгин Цегельський, Володимир Темницький, Антон Крушельницький та інші) з ідеєю політичної незалежності України¹⁷. Ці гасла пропагандовано через виступи та резолюцію Першого віча студентів-українців Австро-Угорщини, яке відбулося у Львові 13 липня 1899 р. У його роботі взяло участь близько 500 студентів практично з усіх вищих шкіл Австро-Угорщини. Студентське віче звернулося до української громадськості з проханням підтримати резолюції, ухвалені на ньому. Головними з них були: 1) домагатися заснування окремого українського університету у Львові; 2) вимагати створення рівнорядних кафедр з українською викладовою мовою в існуючому університеті; 3) добиватися рівноправності української мови в університетському управлінні. Резолюції віча протестували також проти антиукраїнських настроїв, відкрито висловлюваних академічним сенатом Львівського університету і окремих професорів-поляків¹⁸.

Оцінюючи вплив студентського руху на активізацію українських суспільно-політичних сил, колишній студент Львівського університету й активний діяч УНДП Л. Цегельський писав: “Ледве минуло два роки (від першого віча студентів українців в справі заснування українського університету; а університетська справа зі сфери теоретичної дискусії перейшла на поле дійсної

¹⁵ Северин Данилович, *Програма Русько-Української радикальної партії* (Львів, 1898), 56–57.

¹⁶ “Товариші!”, *Молода Україна*, 1900, ч. 7.

¹⁷ Володимир Янів, “Молода Україна”; сецесія,” *Енциклопедія українознавства в двох томах*, ред. Володимир Кубійович і Зенон Кузеля (Мюнхен, Нью-Йорк, 1949), т. 1, 961.

¹⁸ *Українсько-руський університет. Пам’яткова книжка першого віча студентів українців-русинів всіх вищих шкіл Австрії в справі основання українсько-руського університету* (Львів, 1899), 18.

борби, стала не то нагальною, а пекучою, зробилася головним питанням національного життя, захопила всі кращі сили і верстви суспільності, полонила всі газети, зірвала цілий нарід, стала найгострішим кличем національного бою”¹⁹ Ці вимоги були повторені й на Другому вічі студентів-українців Австро-Угорщини, що відбулося у Львові 14 липня 1900 р. У виступах учасників віча прозвучала зневага у можливості конструктивного діалогу з університетськими властями. Поступово українська молодь приходила до переконання, що найменшу поступку у Львівському університеті можна видерти лише силою, бо жодні логічні аргументи на поляків не діють. Тому радикальні студентські ватажки відзначали, що організовані ними у 1899 та 1900 рр. віча “є лише приготуванням до смертельного та рішучого виступу” у Львівському університеті²⁰.

Звернення до українського студентства про скликання Другого віча української академічної молоді, яке розмістив часопис “Молода Україна” включало не лише заклик до українізації Львівського університету, не лише вимогу заснування Українського університету у Львові, а й заклик до боротьби за самостійну Україну. “Рік минає від часу, як мало що півтисячний збір української молодіжки з усіх висших шкіл Австрії висказав постулят засновія найвисшого осередка національної культури – університету” – писали організатори Віча Володимир Старосольський та Олексій Грабовський. “Послідні часи видвинули справу, яка обіймає не одну галузь або одну фазу нашого нинішнього життя, нашого розвитку – яле яка є синтезою всіх наших змагань, всіх наших стремлінь, всього життя нашої нації. Се справа державної самостійности українського народу!”²¹.

У своєму виступі на студентському вічі 14 липня 1900 р. Л. Цегельський вказав на “конечну потребу існування самостійної Руси-України”²². Він був одним з організаторів з’їзду студентів, що відбувся у ресторані в Міському парку (Єзуїтському городі). Саме там Л. Цегельський виголосив реферат, в якому теоретично обґрунтував ідею самостійності України. Він наголошував, що національна держава – це обов’язкова форма і перша підвалина добробуту й культури нації, запорука їхнього подальшого розвитку; без національної держави всі змагання поневолених націй стати в рівень з іншими будуть неможливими (“це сизифова праця, це просто безмислиця”). Тому вихід один – створити власну самостійну українську національну державу в етнографічних кордонах, тоді всі капітали служитимуть українському народові, його економічному і культурному піднесенню. Л. Цегельський підкреслював, що дилема “бути чи не бути”

¹⁹ Лонгин Цегельський, “Національна вага університету консеквенції її для ренегатів,” *Молода Україна*, 1902, ч. 1–3.

²⁰ “Меморіал і резонації віче української молоді,” *Молода Україна*, 1900, ч. 8.

²¹ “Товариші!,” *Молода Україна*, 1900, ч. 7. Див. детальніше додаток 1.

²² Кость Левицький, *Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр. На підставі споминів і документів* (Львів, 1926), ч. 2, 337–338.

міститься в питанні самостійності України²³. Він твердив, що відродження української культури змусило порушити питання заснування українського університету у Львові, що є одним з етапів еволюційного розвитку. “Український університет, довершуючи цей розвиток, був-би смертоносним ударом для ренегатства, для поживання суррогату чужої культури. Гімном боротьби за самостійний університет була пісня, що закінчувалася рядками: “Ми поляжем, щоб славу і волю і честь, рідний край здобути Тобі”²⁴

Як відзначав молодіжний часопис “Молода Україна”, “рік життя української молодіжи, що саме добіг до кінця, був рік снів і мрій, сподівань і поривів”²⁵. З моменту, коли студенти-українці вищих навчальних закладів Австро-Угорщини заявили про свою рішучість боротися за створення національного університету у Львові, це домагання стрімко увійшло у громадсько-політичне життя галицького краю й стало одним із визначальних чинників у активізації останнього. Студентський рух оцінювався українськими політиками як ознака виразного поступу національної самосвідомості, позаяк до цього часу українська громадсько-політична активність мала циклічний характер, виявилися загалом у зв’язку з виборчими кампаніями до Галицького сейму та австрійського парламенту, коли “мов зі сну пробуджуються русини, устроюються віча, між селянами повстає рух політичний, але ж сâè÷àéí сейчас по виборах кінчиться той рух і ми спимо, аж доки не розголоситься нових виборів”²⁶.

У вересні 1900 р. в університеті мали місце перші зіткнення українських і польських студентів, які висловлювали все більше невдоволення домаганнями українців. До рішучих дій українських студентів спонукала і провокаційна поведінка польських властей університету, які продовжували ігнорувати права української мови. Особливо негативний відгук серед українських студентів викликав конфлікт між деканом філософського факультету Казімежом Твардовським і М. Грушевським. Суть конфлікту полягала в тому, що на засіданні ради факультету 12 липня 1901 р., де обговорювалося питання про заснування ще однієї кафедри української мови і літератури та права української мови на факультеті, український професор намагався наголосити на рівноправності української мови з польською, спробував промовляти українською. Тоді декан звернувся до нього з вимогою, щоб той промовляв польською. Ображений М. Грушевський залишив засідання. У відповідь на антиукраїнські провокації польської адміністрації університету, що не дозволила професорові М. Грушевському виступати на раді філософського факультету українською мовою, заборону поляками заповнювати студентські формуляри українською

²³ “Друге віче української академічної молодіжі,” *Молода Україна*, 1900, ч. 8. Див. детальніше додаток 2.

²⁴ Л.Ц. Національна вага університету і консеквенції її для ренегатів // *Молода Україна*. – Львів, 1902. – Ч.1, 2/3. – С. 2.

²⁵ Там само.

²⁶ Семен Вітик, “Організація української соціальної демократії,” *Воля*, 1903, ч. 7.

мовою та на інші провокаційні дії шовіністично налаштованої частини керівництва університету, 1 грудня 1901 р. українське студентське віче постановило “виписатися разом з книги горожан Львівського університету, не вписуватися на цей університет так довго, доки загал русько-української молоді не сконстатує, що можна не зробити без поширення академічної і національної честі”. На виконання постанови віча близько 600 українців припинили навчання у Львівському університеті і подали заяви на навчання в університетах Кракова, Відня та інших міст. Цей крок українських студентів дістав назву “сецесії”, у розумінні відходу, і викликав міжнародний резонанс, особливо в студентських середовищах Кракова, Відня, Праги, Любліна, Берліна, Парижа, Цюриха. В українському політичному таборі Галичини сецесія була сприйнята неоднозначно. Лунали голоси, що вона привела до послаблення позиції українського табору. Тому з’їзд студентської молоді Львова у липні 1902 р. прийняв рішення про повернення українських студентів в університет. Сецесія знайшла широку підтримку серед українського населення Галичини. Справа українського університету стала відома в усій Європі. Однак, на жаль, це питання в уряді знову не вирішувалося.

Після повернення у Львів української студентської молоді після завершення сецесії близько 600 студентів взяли участь в новому організованому віче. Протягом трьох днів, від 25 до 27 липня включно проходила зустріч студентів. Після виступу Євгена Косевича товариство прийняло відповідні резолюції. Резолюція містила шість пунктів. У першому йшлося про те, що молодь “уважає недостачу власного університету впливом ворожої українському елементові політики польської шляхти і її прислужників”²⁷. У другому наголошувалося на зміні вектора студентських змагань, відтак студенти задекларували “перемінити на боротьбу проти сили і влади польської шляхти та вести її разом зі з організованими масами українського народу о корінну зміну всіх суспільно-політичних відносин в Галичині”²⁸. У третьому пункті організатори віча звертаються до студентства із закликом віддати всі свої сили як для організації усієї української спільноти до боротьби за самостійний український університет у Львові, так і за “корінну переміну теперішнього ладу без огляду”²⁹. Як бачимо, українське студентство поряд з вимогою заснувати український університет усе активніше виступало з постулатом боротьби за незалежну Україну.

24 листопада відбулося віче, скликане членами русько-української соціал-демократичної партії. Приводом послужили події, що відбувалися восени 1901 р. в університеті. Серед присутніх було чимало українських студентів. Обговорювалися події, пов’язані з утворення словенського, італійського та другого чеського університетів. Віче відкрив Семен Вітик. Зі своїм баченням

²⁷ “Хроніка з нашого життя. З’їзд академічної молодіжи,” *Молода Україна*, 1902, ч. 4.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само.

проблеми українського університету виступив голова УСДП Микола Ганкевич. Як відзначив лідер партії, “справа університету, ся справа чисто культурна і ніякий розумний чоловік не може її нехтувати”³⁰. Однак, резолюції віча містили і радикальніші вимоги. Делегати відзначали, що заснування українського університету є одним з “конечних етапів в розвою культурнім українського народу є лише питання часу”³¹. Відтак “остаточна ціль змагань національних мусить бути у нас – самостійна, незалежна республіка українська”³². Отож, на початку ХХ ст. українське студентство включило до своїх вимог, які активно обговорювалися на вічах української студентської молоді крім постулату національного університету ставили питання здобуття української державності.

Українські студенти організовували віча задля забезпечення університетською владою своїх законних прав щодо рідної мови в університеті ще не раз. Так, у січні 1907 р. студенти-українці домагалися, щоб їхній список (імматрикуляція) був на рідній мові. Тодішніх ректор Фелікс Гризецький уважав скромну вимогу українських студентів справедливою і пообіцяв проінформувати про це сенат, а коли сенат не погодиться її задовільнити, то скласти свої повноваження. Сенат не тільки не погодився, але й заборонив йому зрікатися ректорської посади. Тоді українські студенти скликали нелегально віче, забарикудували вхід до університету і вивісили український прапор. Ректорат викликав поліцію, яка заарештувала 116 студентів. У тюрмі студенти оголосили голодування, яке тривало чотири дні. Ця звістка сколихнула всю Європу. Наляканий цим віденський уряд наказав негайно звільнити студентів. Львівська міська рада і суд були цим рішенням уряду дуже незадоволені³³.

У 1910 р. сенат Львівського університету активно добивався від австрійського уряду визнання навчального закладу чисто польським. У той самий час українські представники у віденському парламенті домагалися, щоб українські кафедри були виділені окремо, що стало би перехідним етапом до створення самостійного українського університету. Австрійський уряд обіцяв розглянути це питання найближчим часом. На 1 липня 1910 р. українські студенти скликали нове віче. На нього прибуло понад 300 осіб. Віче проходило спокійно, студенти обговорювали шляхи подальшої боротьби за український університет і мали намір вийти на демонстрацію на центральні вулиці Львова. У той час польські студенти почали будувати барикади на другому поверсі навпроти головного входу, щоб не випустити українських студентів з університету. Почалася стрілянина, внаслідок якої був смертельно поранений Адам Коцко. В університет швидко прибула слідча комісія, яка спочатку вислухала польських, а потім допитала арештованих українських студентів. Польські студенти були присутні лише як свідки. Всього арештовано 128 українських студентів. Серед

³⁰ “В справі національного питання в Австрії,” *Воля*, 1902, ч. 23.

³¹ Там само.

³² Там само.

³³ Мудрий, *Боротьба за огнище української культури в західних землях України*, 132.

арештованих були Лев Лепкий, Михайло Рудницький, Осип Букшований, Євген Коновалець, Дмитро Вітовський, Антін Крушельницький та багато інших студентів, які потім стали видатними вченими, діячами науки і культури, полководцями, командирами УСС і УГА. У той самий день польська молодь громила українські установи, біла кожного, хто розмовляв українською мовою, а поліція не спішила наводити порядок. Наступного дня відбулося засідання Львівської міської ради, яка всю вину за трагічні події в університеті поклала на українських студентів і зазначила, що Львівський університет був, є і мусить залишитися польським³⁴.

Похорони А. Коцька відбулися в понеділок 4 липня й вилилися у величаву жалібну маніфестацію. У похоронах взяли участь 18 українських послів парламента, понад 40 священників, зокрема, 30 у церковних ризах, та велика кількість людей зі Львова і багатьох міст і сіл Галичини. Домовину несли студенти-”січовики” і ”соколи”. Після відправи над могилою виступило 10 промовців. Голова українського парламентського клубу К. Левицький наголосив: ”коли весь нарід наш стане до боротьби [...], тоді стане наша правда, і сила, і воля!” Над могилою вбитого студента виголошували промови Кирило Трильовський, Осип Назарук, Лонгин Цегельський та ін.

У липні 1913 року відбувся у Львові Другий Всестудентський З’їзд, присвячений не тільки питанню університету, але й загально політичним справам. Тези політичної доповіді Дмитра Донцова під назвою ”Сучасне політичне положення нації і наші завдання” було схвачено і доповідь видало окремою брошурою. Ця брошура Донцова, як і його ж ”Модерне москвофільство”, видана в тому самому часі в Києві, викликали голосний відгомін серед широких кругів всієї України. Правда, самостійницько-націоналістичні кличі, що їх голосив у своїх брошурах Донцов, не були новими для західноукраїнського студентства, яке вже своїм маніфестом 1901 р. проголосило їх основами свого політичного ”вірую”. Цей виступ Д. Донцова як речника наддніпрянської молоді заманіфестував ідейну єдність східньої і західньої частини українського народу і органічність відродження українською самостійництва³⁵. Польська влада сподівалася, яка сподівалась, що вбивствами і репресіями залякає українську студентську молодь і змусить її припинити боротьбу, але помилилися. Однак, українська молодь ще рішучіше влилась у суспільний рух за національні права.

Таким чином, тривала боротьба українських студентів за національний університет закінчилася трагічно. Справу українського університету продовжували виборювати українські парламентарії у Відні. Австрійський уряд обіцяв, що до 1 липня 1916 р. вирішить питання про виділення українських кафедр Львівського університету в окрему структуру і з них буде організовано український університет. Перша світова війна перешкодила вирішенню цього

³⁴ ”Празник польської чорної сотні,” *Діло*, 1910, ч. 145.

³⁵ Мірчук П. *Відродження великої ідеї*. (Торонто, 1954). 44-46.

питання. Боротьба українського студентства за український університет була одним із важливих етапів боротьби за Українську державу. Великий досвід, який здобула наша студентська молодь на початку ХХ ст., став важливим надбанням під час здобуття українською спільнотою на всіх історичних етапах свого руху за незалежну соборну Україну.

Додаток 1

Звернення організаційного комітету до української студентської молоді Австро-Угорщини із закликом прибути на Друге віче української молоді у м. Львів 14 липня 1900 р.

“Товариші!,” *Молода Україна*, 1900, ч. 7. С. 251–252.

ТОВАРИШІ!

Рік минає від часу, як мало-що не півтисячний збір української молоді з усіх висших шкіл Австрії висказав постулат засновання найвисшого осередка національної культури ” університету.

Однодушна та поважна маніфестація молодіжи поставила справу засновання українського університету на твердій основі та впровадила її на дорогу певного та скорого розв'язання.

Та події розвивають ся бистро й нестримно!

Послідні часи видвигнули справу, яка обіймає не одну галузь або одну фразу нашого життя, нашого розвитку “ але яка є сінтезою всіх наших змагань, всіх наших стремлінь, всього життя нашої нації.

Се справа державної самостійности українського народу!

Ідейна еволюція, що її перебули передові ряди української нації в нашому столітті, закінчуєть ся.

Нам, послідному поколінню ХІХ-ого століття, остало приложити на неї печать остаточного довершення!

Справа “самостійної України” перейшла вже із сфери мрій в обсяг життя й борби.

І саме в тій хвилі, як усі вірні сини українського народу без різниці віку, стану та партійної приналежности вивісили на своїх боєвих прапорах ідею самостійної української держави ” саме тоді заворушили ся черв'ячі й гадючі гнізда та бажають затьмити ясний блиск сонця могутньої ідеї.

Нашим обов'язком заглушити голоси нуждеників та рабів!

Нашим обов'язком заманіфестувати, що вся українська молодіж стоїть і стояти-ме під прапором незалежної України. Нашим обов'язком є односердно та одностайно, друг при друзі, грімко та твердо проголосити світови, що найвищою цілю, найвищою ідеєю національно-політичних змагань усеї молодіжи є незалежна Україна.

Для того кличемо до Вас:

Товариші!

Прибувайте на віче всеї української молодіжи з висших австрійських шкіл до Львова! Тут довершимо ідейного діла найкрасших душ України! Тут закінчимо ми славно столітє нашого відродження.

А на переломі двох віків засяє в блиску горячої любови, святих поривів і могутчої туги

Ucraina surgens!

Львів, 8-ого липня 1900.

За комітет :

В. Старосольський.

О. Грабовський.

Замітка: Т. Т. Матуристи можуть участувати в вічу.

Додаток 2

Матеріали часопис “Молода Україна” про початок Другого віча української студентської молоді Австро-Угорщини у Львові. Тези з виступу на вічі Льонгина Цегельського.

“Друге віче української академічної молодіжи”, *Молода Україна* – Львів, 1900, ч. 8. С. 291–309.

Дня 14-го марта 1900 о годині 3 S по полудни саля готелю Belle-vue заповнила ся вічевиками. Як запрошені гості явили ся п. п. професори університету (Українці) і найвизначнійші українські патріоти, як п. п. професор Романчук, д-р. Савчак, ред. Павлик, д-р. Охримович, д-р. В. Левицький, ред. Ганкевич і т. д.

Віче отворив голова вічевого комітету, товариш Олекса Грабовський, слухач медицини сими словами:

Товариші !

У кожного народу молодіж, як його будучність, є важною частиною суспільности. Відповідно до обставин і відносин, в яких нація живе, молодіж яко така, меньше або більше займає ся біжучими справами та прикладає ся до народньої роботи. Про українську молодіж від часу нашого народнього відродження з сього боку много можна сказати.

Не пора і не час застановляти ся тут докладно над ролею молодіжи в нашім народнім житю, скажу лише, що остатними часами молодіж не лишила ся позаду, “ а характерне лише то, що послідними роками приходилось молодіжи частійше займатися иньше становище, як займали наші політичні діячі.

Се наслідок сього, що остатними часами молодіж поставила ясно і виразно ідеал самостійної України робучих народних мас.

В слід за тим пішло се, що молодіж станула осторонь від своїх, на ріжні боки хилиючих ся, батьків, та що житем молодіжи, роботою її, образованем, а по части і вихованем кермує молодіж сама.

Тож і не диво, коли молодіж сама яко така виступає публично і забирає голос в справах дуже важних для нашого народу. Бож думаю, щі нині ніхто не сумніває ся о великій вазі і потребі університету, що був предметом обрад минувшорічного віча.

Коли ж справа самостійної України видалася декому річию не доконче потрібною і не на часі, тому молодіж уважає за відповідне явно і ясно висказувати свої гадки не лише в письмі але також публичною маніфестацією, щоби сим дати доказ, що цілий загал української молодіжи живо відчуває справу самостійної України. Бо коли хто, то ми маємо право і обовязок зробити се ! Коли для кого, то нам самим годить ся задалегідь познакомити з усім тим, що на будуче нам конче потрібне.

А саме та самостійна Україна запевнить в будучности нашому народови найкрасшу долю.

В тім переконаню і горячім бажаню осягнути самостійну Україну в недалекій будучности отвираю нинішне, з ряду друге, віче академічної української молодіжи і на провідника того віча пропоную товариша Володимира Старосольського зі Львова, а на почетних членів президії товаришів: Володимира Хомика з Відня, Ярослава Левицького, богослова зі Львова, Михайла Івашка з Черновець, Володимира Дутку, з Пшібраму. Володимира Бородайкевича з Лубна і Ярослава Стефановича, техніка зі Львова.

Віче затвердило сю лісту президії через аклямацію, а тов. Володимир Старосольський, обіймаючи провід та приступаючи до першої точки вічевого порядку, дав голос першому референтови тов. Льонгину Цегельському, укінченому слухачеву прав.

**Тов. Л. Цегельський виголосив слідующий, більш ніж годину
тривающий, реферат:**

Товариші !... Хто розуміє історію як ланцюх причин та повязаних з ними наслідків, хто признає еволюцію в історії, в житю націй, сьому ясно і зрозуміло буде, коли закінчаючи ХІХ-е століте, українська нація, а спеціально-ж її молодіж з натиском підносить ідею самостійної України.

Мотивувати сей постулят рівно тяжко як і легко. Легко “ бо він лежить чи свідомо чи несвідомо у душі кожного свідомійшого Українця; тяжко “ бо

причини і преміси, яких висновком та впливом сей постулат, так числені, так скомбіновані, так різнородні та взаємно себе або перетинаючі або доповняючі, що треба ще вельми утяжливої праці та научного досліду, аби роз'яснити сей причиновий процес, якого остаточним звеном постулат “самостійної України”.

... я бажав би зпрецизувати та коротко виложити ці основні мотиви, задля яких ставимо і ставити мусимо постулат “самостійної України”.

Національна держава се інституція, що має на цілі удержати як найвисше національну продукцію та національну культуру.

... Національна держава затим дбає про розвій національної культури, про образоване суспільности, про витворенє штуки та науки, що пособляли би дальшому як найборшому та як найуспіснійшому розвиткови нації. ... Національна держава є затим синтезою всіх дрібоньких інтересів та інтересиків одиниць і груп, з яких складає ся нація.

... Брак національної держави се рівнозначне з браком оборони для власної витворчости, се значить протеговане на території нації чужого промислу, чужої продукції, се значить перевага економічна чужинців, а що затим і йде: економічний угніт і визижуване території поневоленої нації, рабунок поповнюваний перед очима цілого сьвіта, а прибраний в хитрі параграфи та гарні патріотичні фрази угнітників.

Національна держава се доконечний, непремінний постулат для всякої нації, а головнож для націй поневолених, порабощених, недержавних націй.

Національна держава затим се доконечна форма, без якої ніяк неможливий, просто немислимий розвиток та яке-таке диханє нації. Національна держава се перша підвалина до добробуту і культури, се запорука їх дальшого розвитку, се запорука життя націй, а затим життя їх одиниць.

Без національної держави змаганя, всі стремління занепавших націй вибити ся серед гурта народів, стати їм на рівні “се неможливість, се сизифова праця, се просто безмислиця.

Так ми прийшли до теоретичного висновку, що націям непремінною konieczністю для їх життя є самостійна, національна держава.

“ Одним реченєм : українська нація платить мільйони на се, щоби сама жила в темноті та невіжі, а щоби її грошем процвітали культури : польська, російська та малярська.

Зістає одно : сотворити свій власний державний організм, свою власну, независиму, самостійну українську національну державу в етнографічних границях по всій території заселеній українським народом.

Тільки в такій державі, тільки в самостійній Україні зможе відповідно зажити наша нація !

Тільки в своїй власній державі стануть всі капітали служити українському народови, його економічному і культурному піднесеню.

Затим постулат самостійної України впливає як доконечний, безпремінний постулат із цілого нашого теперішнього положеня.

Іншого виходу для нас нема !

... державна самостійність є одинокою дорогою до повного життя української нації. Ідея самостійної України витворила ся дорогою повільної еволюції, так як все на світі повільно розвивається.

Наче вогник, що лиже зразу малими язиками пальний матеріал, а потім нараз бухає полум'ям, так і ідея самостійності, що пробила ся вперше за Хмельницького, сформулювала ся за Мазепи, а потім прибрала новочасні форми за Кирило-Методієвського братства “ стала тепер віроісповидію всієї нашої суспільности. “ Минулого року репрезентант української соціал-демократії проголосив на конгресі австрійських соціал-демократів у Берні постулат самостійної України, а з початком сего року найбільша сучасна українська партія, національно-демократична приймає як першу, основну точку своєї програми “ независиму Україну.

Українська молодіж всіх австрійських висших шкіл, зібрана на вічу у Львові дня 14. липня 1900 р.

зваживши, що тільки самостійна, національна держава є одинокою формою, в якій можливий правильний розвій народу в сучасности і на будуче,

зваживши, що брак державної самостійности в українського народу відбиває ся тяжко на його економічній і культурній стані та спинює всякий його розвій “ а в кінці

зваживши, що тільки в самостійній, власній державі знайде українська нація повну свободу розвою.

признає і заявляє:

1. що здвигнене самостійної української держави в етнографічних границях є неперемінним і доконечним,

2. що “ затим “ всі змаганя і всі сили української нації належить справити в напрямі здвигнення власного українського державного організму.

Отсе резолюції, що є висновком того, що попередом було сказане.

Просити Товаришів, щоби їх ухвалили “ певне не треба !

Ідея самостійної України записана в наших серцях огненими буквами; вона лежить на дні наших душ !

“Бути, чи не бути” “ отсей ділемат містить ся в питанню самостійности України.

Так ! всі наші серця бють в один удар, всі наші думки летять в однім напрямі, всі наші душі дріжать одним дріжанем, всі наші груди розсаджують одно бажане, у всіх наших головах веть ся та нуртує одна думка, що встане Україна, “ встане вольна та свобідна, встане ясна та величя, встане могуча та світла, сильна та щасна, в славі і хвалі, в блеску і величі, встане “ з вінцем триумфу, вінцем звід на горнім чолі, встане “ та понесе в руках горюче сонце, величне сонце щастя народу !

THE IDEA OF THE NATIONAL STATE IN THE ENVIRONMENT OF THE UKRAINIAN STUDENT OF GALICIA AT THE BEGINNING OF THE 20th century

Volodymyr KACHMAR

The Ivan Franko National University of Lviv,
the Mykhailo Hrushevskiy Chair of Contemporary History of Ukraine,
1, Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine

The main thesis of this article is that Ukrainian students in Galicia actively supported creation of a Ukrainian university in Lviv at the beginning of the XX century. The foundation of the Ukrainian national university was considered to be one of the stages of creation of an independent Ukrainian state. Ukrainian student movement in Galicia was one of the main factors of transformational processes in the Ukrainian society of that time. For many years Ukrainian students of the Lviv University played a special role in the struggle for national revival, development of Ukrainian higher education and formation of the Ukrainian statehood. Mykhailo Hrushevskiy noted the special mission of students in the organization of national life.

The issue of the foundation of the Ukrainian university in Lviv was one of three problems in the Ukrainian-Polish relations in Galicia in the last decades of the existence of the Austro-Hungarian Empire. Among these problems were: representation of Ukrainians in the Galician authorities, creation of the Ukrainian national university and division of Galicia by ethnical principle into Eastern (Ukrainian) and Western (Polish). Ukrainian ethnic autonomy was to become the prototype of the future independent state, “Piedmont” for all Ukrainian lands.

The emergence of the organized social and political movement which supported foundation of the Ukrainian university was closely linked with the entry into the political stage of the national processes in Galicia. It became obvious because of the creation of political parties and political concept of Ukrainian sovereignty. One of the manifestations of the sovereignty ideas was the struggle of Ukrainian students for their own university in Lviv. In the society was emphasized the necessity of establishment of the university in Lviv as in the historical center of Western Ukraine. This idea dominated in both Ukrainian intellectual and political environment. The struggle for the Ukrainian university was considered by the Ukrainian society as one of the ways to struggle for the Ukrainian statehood.

One of the main forces in the struggle for the Ukrainian high school were students. Their mass actions were held in different forms - organization of manifestations, writing of petitions to the Austrian authorities, coordination of actions with parties and public organizations. Student organizations protested against discrimination of students on a national basis, sought to be taught in Ukrainian, and condemned the persecution of Ukrainian student activists and professors. According to their opinion, the Ukrainian university should become the center of the formation of the Ukrainian intellectual elite, without which, it was impossible to create a national state. The idea of founding the Ukrainian university was popularized on the pages of the student magazine “*Moloda Ukraina*” (“*Young Ukraine*”). Among the requirements of the students were organization of the Ukrainian university in Lviv, creation of a number of departments where teaching would be held in Ukrainian and equality of Ukrainian and Polish languages used in administrating of the university.

Ignoring the demands of the students, the university and city authorities caused massive refusal of Ukrainians to study at the Lviv University since 1902. This process was called “*Secession*”. The confrontation of Ukrainian students with university administration subsequently spread on the university student environment. Since 1900, there started confrontations on the national basis between Ukrainian and Polish students in the university. During one of such clashes, Ukrainian student Adam Kotsko was killed in 1910.

The struggle of the Ukrainian studentship for the university of their own, at the beginning of the XX century, became one of the important stages of the struggle for the Ukrainian state.

Key words: Lviv university, Ukrainian students, student demonstrations, “*Secession*”, “*Young Ukraine*”, Ukrainian state

REFERENCES

- “Borotba o ruskyi universytet.” *Svoboda*. 1907, ch. 49. (in Ukrainian).
- Danylovych, Severyn. *Prohrama Rusko-Ukrainskoi radykalnoi partii*. Lviv, 1898. (in Ukrainian).
- Dnistrianskyi, Stanislav. “O ukrainskyi universytet.” *Dilo*. 1907, ch. 147. (in Ukrainian).
- Dnistrianskyi, Stanislav. “Prava ruskoï movy u Lvivskim universyteti.” *Chasopys Pravnnycha i Ekonomichna* 2 (1901): 1–32. (in Ukrainian).
- Dnistrianskyi, Stanislav. “Samostiinyi ukrainskyi universytet u Lvovi.” *Dilo*. 1907, ch. 67. (in Ukrainian).
- Dnistrianskyi, Stanislav. “V universytetskii spravi.” *Dilo*. 1928, ch. 84. (in Ukrainian).
- Dnistrianskyi, Stanislav. “Z nahody druhoho vseukrainskoho studentskoho zizdu.” *Shliakhy*. 1913, ch. 7. (in Ukrainian).
- “Druhe viche ukrainskoi akademichnoi molodizhi.” *Moloda Ukraina*. 1900, ch. 8. (in Ukrainian).
- Grushevskiy, Mikhail. *Iz polsko-ukrainskikh otnosheniy Galitsii*. Sankt-Peterburg. 1907. (in Russian).
- Hrushevskiy Mykhailo. *Ukrainsko-ruski naukovy kursy vakatsiini, 1904 r. Uradzheni u Lvovi tovarystvom prykhylnykiv ukrainskoi literatury, nauky i shtuky*. Lviv: Nakl. Tov-va prykhylnykiv ukrainskoi literatury i shtuky, 1904. (in Ukrainian).
- Hrushevskiy, Mykhailo ta Kost Levytskyi. “V universytetskii spravi.” *Dilo*. 1910, ch. 120. (in Ukrainian).
- Hrushevskiy, Mykhailo. “Dobovaimosia svoho universytetu!” *Dilo*. 1897, ch. 146. (in Ukrainian).
- Hrushevskiy, Mykhailo. “Nevidklychna sprava.” *Za ukrainskyi universytet u Lvovi (Zbirka statei v universytetskii spravi)*. Lviv: Nakladom Ukrainskoho Studentskoho Soiuzu, 1910. (in Ukrainian).
- Hrushevskiy, Mykhailo. “Pered osinnimy zboramy akademichnoi molodi.” *Shliakhy*. 1913, ch. 8–9. (in Ukrainian).
- Hrushevskiy, Mykhailo. “Pid nynishniu khvyliu.” *Mykhailo Hrushevskiy, Nasha polityka*. Lviv, 1911. 5–15. (in Ukrainian).
- Hrushevskiy, Mykhailo. “Utrakvizatsiia chy rozdil universytetu?” *Dilo*. 1907, ch. 48. (in Ukrainian).
- Hrushevskiy, Mykhailo. *Lysty z nad Poltvy. Lyst tretii (v spravi ukrainsko-ruskoho universytetu u Lvovi)*.” *Literaturno-naukovyi visnyk* 8 (1899): 84–116. (in Ukrainian).
- Hrushevskiy, Mykhailo. *Sprava ukrainskykh kafedr i nashi naukovy potreby*. Kyiv, 1907. (in Ukrainian).
- Kaminskyi, Andrii. *Universytet cherez pidpysku*. Chernivtsi, 1902. (in Ukrainian).
- “Khronika z nashoho zhyttia. Zizd akademichnoi molodizhy.” *Moloda Ukraina*. 1902, ch. 4. (in Ukrainian).
- Kurylyshyn, Kostiantyn. *Chasopys “Dilo” (Lviv, 1880–1939 rr.): materialy do bibliohrafistyky*. Drohobych: Kolo, 2015, t. 1. (in Ukrainian).
- Levytskyi, Kost. *Istoriia politychnoi dumky halytskykh ukrainsiv 1848–1914 rr. Na pidstavi spomyniv i dokumentiv*. Lviv, 1926, ch. 2. (in Ukrainian).
- Lozynskiy, Mykhailo. “Lyst iz Vidnia (z parlamentu. – Ruski studenty).” *Hromadskiy holos*. 1902, ch. 8, 9. (in Ukrainian).
- Lozynskiy, Mykhailo. “Ruski studenty.” *Hromadskiy holos*. 1902, ch. 5. (in Ukrainian).
- “Memorial i rezonatsii viche ukrainskoi molodi.” *Moloda Ukraina*. 1900, ch. 8. (in Ukrainian).

- Mudryi, Vasyl. "Lviv oseredkom borotby za ukraïnskyi universytet." *Nash Lviv. Yuvileinyi zbirnyk*. Niu-York: Chervona Kalyna, 1953. (in Ukrainian).
- Mudryi, Vasyl. *Borotba za ohnyshche ukraïnskoi kultury v zakhidnykh zemliakh Ukrainy*. Lviv: Nakladom ukr. kraievoi student. rady, 1923. (in Ukrainian).
- Observator [Mykhailo Hrushevskyi]. *Sprava ukraïnskoho-ruskoho universytetu u Lvovi*. Lviv: Z drukarni NTSh, 1899. (in Ukrainian).
- "O ruskyi universytet u Lvovi (Interpeliatsiia posla o. Danyla Taniachkevycha do ministra prosvity vnesena na zasidanniu palaty posliv dnia 20 s.n.)." *Dilo*. 1898, ch. 278. (in Ukrainian).
- "Praznyk polskoi chornoï sotni." *Dilo*. 1910, ch. 145. (in Ukrainian).
- "Tovaryshi!" *Moloda Ukraina*. 1900, ch. 7. (in Ukrainian).
- Tsehelskyi, Lonhyn. "Natsionalna vaha universytetu konsekventsii yii dlia renehativ." *Moloda Ukraina*. 1902, ch. 1–3. (in Ukrainian).
- Ukraïnsko-ruskyi universytet. Pamiatkova knyzhka pershoho vicha studentiv ukraïnsiv-rusyniv vsikh vyshchykh shkil Avstrii v spravi osnovannia ukraïnsko-ruskoho universytetu*. Lviv, 1899. (in Ukrainian).
- "V spravi natsyonalnoho pytannia v Avstryi." *Volia*. 1902, ch. 23. (in Ukrainian).
- Vityk, Semen. "Orhanizatsiia ukraïnskoi sotsyalnoi demokratii." *Volia*. 1903, ch. 7. (in Ukrainian).
- Yaniv, Volodymyr. "'Moloda Ukraina'; setsesiia." *Entsyklopediia ukraïnoznavstva v dvokh tomakh*. Red. Volodymyr Kubiiovych i Zenon Kuzelia. Miunkhen, Niu-York, 1949, t. 1. 961. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редколегії: 15 вересня 2017 р.

Прийнята до друку: 19 грудня 2017 р.